

Orvosszakértői vélemények 1861-1863 között Szeged büntetőítélkezési gyakorlatában

Masa Gabriella

Doktoranda, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Email: masagabi@gmail.com

1. Bevezetés

A magyar történeti köztudatban az 1849 és 1867 közötti időszak a XIX. századi történelem mélypontjának tekinthető. Az 1848-49-es forradalom és függetlenségi harc után a nemzeti elnyomás és önkényuralom, lényegesen visszavetették Magyarországot a fejlődésben. Ez az állapot egészen az 1867-ben, *I. Ferenc József* osztrák császárral kötött államjogi kompromisszumig tartott.¹ Hazánkban a vizsgált 1861-1863 közötti intervallum a történelmileg vitatott időszakok közé tartozik. Több szakirodalom is a neoabszolutizmus korszakába, és egyben az önkényuralom időszakába sorolja az 1861-1867 közé eső éveket,² de találkozhatunk az átmeneti időszak megjelölésével is.³

Az 1848 utáni osztrák uralom gyengülőben volt már, de még éreztette hatását az országban. Az igazságszolgáltatás tekintetében 1861 fordulópontot jelentett, mivel májustól visszaállították az 1848 előtti bírósági szervezetrendszert. Szeged szabad királyi város mind az alkotmány nélküli Habsburg-uralom, mind pedig a schmerlingi provizórium idején megpróbált önállóan működni, és harcolni a félig rendi, félig abszolutista alapú kormányzat ellen.⁴

Egységes büntető törvénykönyv, illetve büntető eljárási kódex még nincs hazánkban. Felvetődik a kérdés, hogy a vizsgált időintervallumban vajon az osztrákok által Magyarország egész területén hatályba léptetett osztrák büntető-, valamint büntetőeljárási törvénykönyv volt hatással a joggyakorlatra, vagy inkább az 1861-ben kiadott Ideiglenes Törvénykezési Szabályoknak (továbbiakban: ITSZ), esetleg a korábbi szokásjognak volt-e nagyobb szerepe a büntető törvénykezésben. Tanulmányomban Szeged büntetőítélkezési gyakorlatából egy kis szeletet kiragadva próbálom meg felvázolni, hogy milyen szempontok befolyásolták a büntetőítélkezést. Az élet és testi épség elleni bűncselekmények elbírálása esetében, milyen szerep jutott az orvosszakértői véleményeknek. Kik voltak az orvosszakértők, milyen szabályozás vonatkozott rájuk, milyen szabályok szerint készítették el szakértői véleményüket?

2. A szakértői bizonyítás és a jogszabályi háttér

¹ Deák Ágnes: *Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849-1867*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2009. 8.

² Csizmadia Andor: *Az önkényuralom időszakának állama (1848-1867)*. In: Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam-és jogtörténet*. Budapest, 1995. 301–313.; Csorba László: *Az önkényuralom kora (1849–1867)*. In: Gergely András (szerk.): *19. századi magyar történelem 1790-1918*. Budapest, 1998. 293–342.; Fónagy Zoltán: *Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849–1914-ig*. Debrecen, 2001. 11-66.

³ Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1998. 113–117.; K. Lengyel Zsolt: *Neoabszolutizmus vagy önkényuralom? Megjegyzések a Back-korszak újabb historiográfiájához*. *Aetas*, Vol. 3 (2008) No. 3, 243.

⁴ Ruszoly József: *A város és polgára válogatott írások Szegedről*. Szeged, 1999. 7.

A 18. század közepe tájáról már maradtak fenn az ítélkezési gyakorlatából olyan periratok, melyek szerint az ítélet meghozatalában nagy szerepet játszott a szakértői vélemény, főként az élet elleni bűncselekmények esetében. Ez azért is jelentős, mert nem volt semmiféle konkrét szabályozás a büntetőeljárásban a szakértő igénybevételére.⁵ A XVIII. század végéig Magyarországon a jogszolgáltatás alacsony színvonala a büntetőjog-tudomány hazai művelésének és a szakértői bizonyítás tárgyi feltételeinek hiánya nem igényelte, és nem tette lehetővé a szakértői tevékenység jogi szabályozását. A magyarországi szakértői bizonyítás alapelveiben a polgári jogfejlődés hatására a XIX. század közepén lényeges változások kezdődtek. A szakértők fogalmának általánosított meghatározásából kiindulva a magyarországi perjogban is megjelentek a szakértői bizonyítás korszerű elvei. A szakértő személyével, szakmai tájékozottságával kapcsolatban ekkor szögezték le először a tudományos képzettség igényét, a bíró jogát és kötelezettségét a szakértő megválasztására vonatkozóan, végül a szakértő véleményadási kötelezettségét.⁶

Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok II. részében utalások találhatóak a szakértők szerepére: „valahányszor a szemle alá veendő külön tudomány vagy mesterség ismeretet kíván, azt mindannyiszor az illető műértők hozzájárulásával kell megtenni.”⁷ 1848 után az osztrákoknál megindult egyfajta fejlődés. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztása ugyan megtörtént, de törvényszéki orvosi állás nem volt, ezért a megyei orvosok teendőik között ezen feladatokat is ellátták. 1853. július 29-én nyílt császári paranccsal hirdették ki az osztrák büntető perrendtartást hazánkban. 1848 előtt az orvosszakértői munkát megyei orvosok és járási sebészek végezték. Egy 1855-ben kiadott helytartótanácsi rendelet alapján már sebészek is elláthatták egyedül ezt a feladatot. 1863-ban terjesztették csak ki hazánkra az osztrákok az orvosi díjszabásról szóló rendeletet, és ugyanebben az évben merültek fel kérdések a törvényszéki eljárásokkal kapcsolatban a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pesti Vándorgyűlésén. A bírósági tárgyaláson az orvosszakértők igénybevételét sokáig az 1853. évi osztrák büntető perrendtartás szabályozta, amely 1874-ben egészült ki az igazságügyminiszter *Szabályok a bűnvádi eljárás egyöntetűsége tárgyában hozott rendeletével*.⁸ Az igazságszolgáltatás tekintetében az Országbírói Értekezlet (továbbiakban: OBÉ) – melynek 60 tagja volt, és 1861. január 23-tól március 4-ig tanácskozott gróf Apponyi György vezetésével⁹ – által kiadott ITSZ¹⁰ alapján a bírósági szervezet szempontjából az 1848 előtti állapot került visszaállításra. Az ITSZ-at az uralkodó helyben hagyta, és a királyi Kúria teljes ülésén elhatározta, hogy „amíg az alkotmányos törvényhozás másként nem intézkedik, zsinórmértékül követendő”. Formális kötelező erővel bírt, a bírói gyakorlat alkalmazta. Az ITSZ alapját az 1848-as törvények szolgáltatták.¹¹

1861-ben a Királyi Kúria¹² – amely a Hétszemélyes Táblából, a Királyi Táblából vagy Királyi Ítéltáblából és a váltófeltörvényszékből állt – visszanyerte régi szerepét.¹³ A

⁵ Katona Géza: *Orvosi látleletek a pesti bíróság előtt a XVIII. században*. 15. http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/3.3.4/1971_060_061_katona_geza_orvosi_lattleletek.pdf (2015. február 6.).

⁶ Katona Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 283-287.

⁷ Magyar Károly: *Orvosszakértői bizonyítás – orvosi látlelet a reformkori Zala megye büntető ítélkezésében*. *Jogtörténeti Szemle*, 2006/2., 61.

⁸ Gáspár Zita: *A törvényszéki orvostan Magyarországon a 19. század második felében*. *Jogtörténeti Szemle*, 2007/2., 41.

⁹ Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zala Megyei Bíróság és Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996. 211.

¹⁰ Trattner Károly (szerk.): *Az országbírói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes törvénykezési szabályok*. Pest, 1861. 10.

¹¹ Bónis-Degré-Varga: *i. m.* 211.

¹² Alakuló ülése 1861. április 3-án volt.

¹³ Trattner: *i. m.* 11.

Justizministerium hazánkra vonatkozó hatásköre az 1860. évi 16,484. I.M. számú rendelettel a magyar királyi udvari kancelláriára szállt át. Az *Oberster Gerichts- und Cassationshof*¹⁴ viszont még 1861. február 1-ig foglalkozott magyarországi ügyekkel, és csak ezután adta át azokat a visszaállított Hétszemélyes Táblának. Az 1848 előtti bírósági szervezet restaurálása nem okozott komolyabb problémát az ítélkezések során.¹⁵ Kisebbségek változások történtek csak a bíróságok szerkezeti felépítésében. A Királyi Tábla alapvetően 9 tagú tanácsülésben ítélkezett, de az 1864. augusztus 23-án kihirdetett udvari rendelet szerint az eredeti létszám csak egy-két kiemelt polgári és bűnügyben maradt kötelező. A többi ügyben 5 vagy 7 tagú tanácsok bíráskodtak. Nagyrészt másodfokú bíróságként működött, de akadtak olyan polgári és büntetőügyek is, ahol első fokon járt el. Az ország legfelső bírósága – a Hétszemélyes Tábla¹⁶ – volt a végső fellebbezési fórum. Kizárólag csak harmadfokon ítélkezett a váltófeltörvényszéktől és a Királyi Táblától felterjesztett ügyekben. A már előbb említett udvari rendelet alapján csak bizonyos esetekben ülésezett 11 tagú tanácsban, egyébként 7 vagy 9 taggal működött.¹⁷

1861-ben az ITSZ új fordulatot hoz a büntetőjogban is. Alapvetően a régi rend visszaállítása volt a cél, de mégsem hagyhatták figyelmen kívül az 1848 óta eltelt időt és az időközben bekövetkezett reformokat. Úgy ítélték meg, hogy az osztrák jog sokkal szigorúbb büntetési rendszerrel rendelkezett, ezért a magyar büntető törvények visszaállítása előtt elkövetett cselekmények tekintetében a korábbi magyar törvényes gyakorlatot látták alkalmazhatónak. A „bűnvádi eljárásban”¹⁸ az 1848 előtti állapotokhoz képest, kisebb módosításokat eszközöltek, ezzel próbálva megelőzni a jogbizonytalanság kialakulását. Az OBÉ megszüntette a büntető eljárásnak a rendiségre alapított kettéosztását. Ezek alapján a sommás pert kellett a büntetőeljárás rendes módjára alkalmazni feltéve, hogy a bíróság nem látta szükségesnek a terhelt kívánságára az írásbeli per alkalmazását.¹⁹

3. Szeged ítélkezési gyakorlata és a szakértői véleményekre vonatkozó szabályok

1861. április 17-i 855/1861. sz. leiratában az országbíró, *gróf Apponyi György*,²⁰ arra hívta fel a törvényhatóságokat, hogy az ITSZ alapján szervezzék meg a saját igazságszolgáltatási szervezetüket.²¹ Szegeden a cs. kir. bíróságok helyét 1861. május 1-én vette át a *Vadász Manó* főbíró elnökletével összeülő polgári és büntető törvényszék.²² A schmerlingi átmeneti időszakban Szeged főispáni helytartója *Petrovics István* lett.²³ A tanács időbeosztása nem változott: hétfőn, kedden a polgári törvényszék ülésezett, szerdán és szombaton közigazgatási

¹⁴ Bécsben ülésező legfőbb ítélő- és semmítőszék a neoabszolutizmus idején.

¹⁵ Varga Endre - Veres Miklós: *Bírósági levéltárak 1526-1869.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 12., 396.

¹⁶ Trattner: *i. m.* 11.

¹⁷ Varga-Veres: *i. m.* 424-425.

¹⁸ Trattner: *i. m.* 38-40.

¹⁹ Vámbéry Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve.* 3. kiadás, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1906. 26.

²⁰ 1808-1899, konzervatív politikus, udvari kancellár, az MTA tagja. 1844-től alkancellár a bécsi magyar udvari kancelláriánál, 1852-ban főkancellár. 1849-ben Bécsben a magyar főurakból alakított ellenforradalmi csoport elnöke. 1861-ben királyi biztosként nyitotta meg az országgyűlést, 1863-ig országbíró. http://mek.oszk.hu/03200/03260/html/Index_elemei/Lonyay_cd_frameset/Navbar/Framesetek/Poli%20hatter%20oldal/Labjegyzetek/Labjegyzet1/Apponyi_kicsi.html.

²¹ Csongrád Megyei Levéltár (továbbiakban: CSML) *Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai* IV. B. 1122. c. 1861: *Ligeti Dániel* tanácsnok, *Molnár Márton* főügyész és *Gombás József* alkaptány 1861. április 19-én Szeged városban tartott tanácsüléséből.

²² Kristó Gyula (szerk.): *Szeged története 3/1. rész 1849-1919.* Somogyi-Könyvtár, Szeged, 1991. 30-33.

²³ *Taschler József* polgármester rendelkezési állományú cs. kir. megyebiztos, a főbíró *Veszelinovics Bazil* ügyvéd, a főjegyző pedig az egykori tanácsnok *Szremácz János* volt.

Doktori Műhelytanulmányok 2015.

tanácsülés volt, csütörtökön a bünyfenyitő törvényszék, pénteken pedig a szóbeli bíróság ítélezett.²⁴

	<i>1861</i>	<i>1862</i>	<i>1863</i>
<i>január</i>	-	6	8
<i>február</i>	-	5	10
<i>március</i>	-	8	10
<i>április</i>	-	5	11
<i>május</i>	3	4	10
<i>június</i>	4	5	10
<i>július</i>	4	5	8
<i>augusztus</i>	4	5	6
<i>szeptember</i>	4	5	8
<i>október</i>	4	5	8
<i>november</i>	5	5	9
<i>december</i>	3	5	13
<i>összesen</i>	31	63	108

1861 májusától 1863 decemberéig Szeged Város Visszaállított Bünyfenyitő Törvényszéke által tartott ülések számának alakulása – a szerző saját szerkesztése²⁵

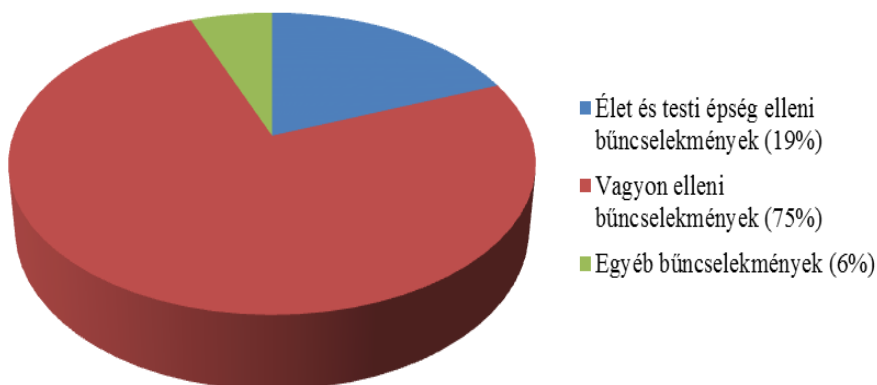
Levéltári kutatásaim egyértelműen bizonyítják, hogy bünyfenyitőjogi szempontból nézve, ebben az időszakban a vagyon elleni²⁶ bünyfenyitő cselekmények túlsúlya volt megfigyelhető az élet és testi épség elleniekhez képest. Utóbbiak terén gyakoriak voltak a testi sértéssel járóak, a tettleges és kölcsönös bántalmazástól a vérengző verekedésig, illetve a „gondatlansággal járó vigyázatlanság” miatti emberölésekig. Az egyes sérülésekről készített orvosi láttelepek – vagy halál esetében, boncjegyzőkönyvek – szakértői segítséget jelentettek már ebben az időben is a bíróság számára.

²⁴ Kristó: *i. m.* 30-33.

²⁵ CSML *Szeged Város Visszaállított Bünyfenyitő Törvényszék jegyzőkönyvei IV. B. 1122. 1861–1871, 1861-1863.*

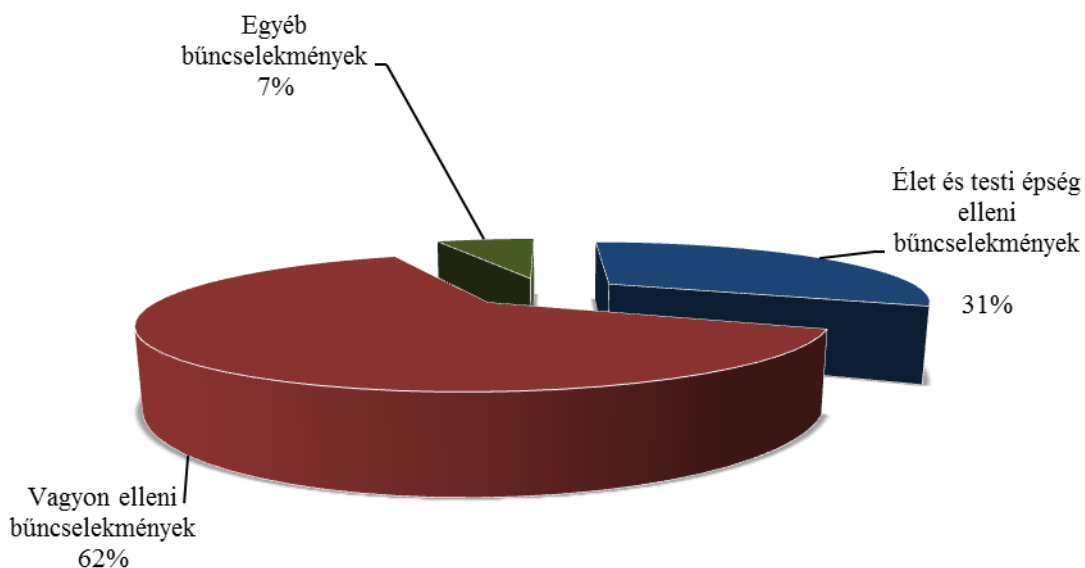
²⁶ A tolvajlás volt az egyik „legnépszerűbb” bünyfenyitő cselekmény, de megtalálható még elég sokszor a jegyzőkönyvek szerint a hamisítás, orgazdaság és a lopás tényállása is.

**1861-ben hozott ítéletek alapján a bűncselekmények aránya
1861 májusától december végéig**



Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő törvényszéke által hozott ítéletekben a bűncselekmények²⁷ aránya 1861 májusától december végéig²⁸

1862-ben hozott ítéletek alapján a bűncselekmények aránya

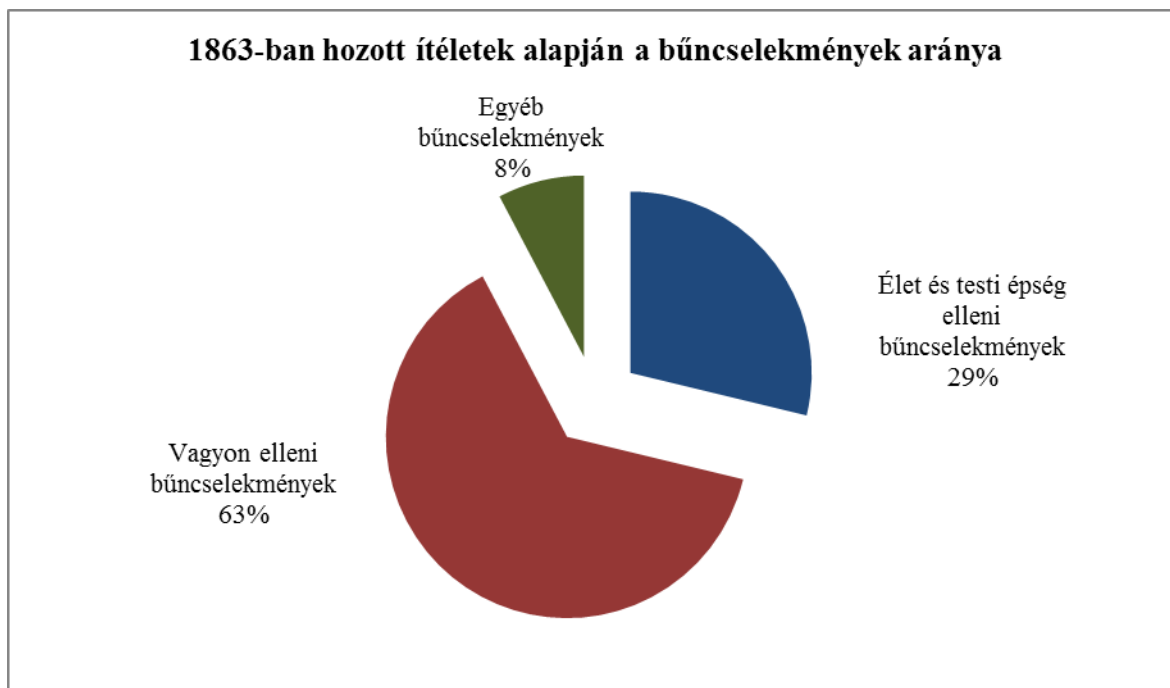


Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő törvényszéke által 1862-ben hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya²⁹

²⁷ Élet és testi épség elleni bűncselekmények: súlyos testi sértés, gyilkosság, testi bántalmazás, vérengzés, megverés, stb.; Vagyon elleni bűncselekmények: tolvajlás, lopás, orgazdaság, gyűjtogatás, rablás, sikkasztás, stb. Egyéb bűncselekmények: bírói végrehajtás meggátlása, hivatali hatalommal visszaélés, törvényszéki kihágás, hamis vádaskodás, lázítás, stb.

²⁸ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei IV. B 1122.* 1861–1871. 1861.

²⁹ Uo. 1862.



Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő törvényszéke által 1863-ban hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya³⁰

A Szegedi Bűnfenyítő Törvényszéki ülés nagyrészt *Osztrovszky József* polgármester³¹ vagy *Vadász Manó*, 1862-től pedig *Veszelinovich Bazil* főbíró elnöklete alatt zajlott. A kapitányok,³² ügyészek – a főügyész³³ és alügyészek³⁴ –, valamint a tanácsnokok³⁵ és a jegyzők³⁶ személye változó volt.³⁷

Szegeden az 1862. évi augusztus 22-i bűnfenyítő törvényszéki ülésen „szoba hozatván hogy a városi seborvosoknak az általuk kiadott láttelelei jövőre nézve a főorvos részéről is láttamoztatnék”.³⁸ Ezen határozat alapján elmondható, hogy megpróbáltak odafigyelni arra, hogy egy minél nagyobb szakértelemmel és szaktudással rendelkező személy véleménye legyen az irányadó a látteletek végleges kiadásánál.

1863. január 8-án iktatta be a bűnfenyítő törvényszék azt a levelet, amely Csongrád Megye Főispáni Helytartójának rendeletét tartalmazta a büntető eljárásokra nézve: „*3^{or} Ha á tény leírás á kapitányi hivatal utján érkezik az igtato hivatalba, akkor á kapitányi tisztség mielőtt oda beadja á várnaggyal azért közölje hogy az is á maga jegyzékébe á vádlottak neveit beigtatja és a bekísért foglyokat orvosilag megvizsgáltassa, megmottozza, és mind ez orvosi bizonyítványt vagy látteleletet, és.... 14^{er} A tanúk szakértők díjja és rabtartási költségek jegyzéke mind á befejezett vizsgálathoz csatoltassanak, és hozandó ítéletben megítéltetésükre valamint*

³⁰ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei*, IV. B 1122. 1861–1871. 1863.

³¹ Ruszoly József: *Szegedi arcélek I. Osztróvszky József*. Szeged, 1993. 211-212. Osztróvszky József (1818-1899) 1848-ban első tanácsnok, 1849-ben kormánybiztos, 1860/1861-ben polgármester (polgárnagy), 1867-től vesztessként is jelentős személyiség maradt a „torony alatti ellenzék” vezetőjeként, 1869-ben kúriai bírói kinevezést kapott, és távozott a szegedi közéletből, és 1880-ban leköszönt főispáni tisztéről is.

³² *Bérczy Antal*, majd 1861 közepétől *Harsányi Pál*.

³³ *Molnár Márton*, *Kelemen István*.

³⁴ *Báti Imre*, *Magyar János*.

³⁵ *Ligethy Dániel*, *Georgievich György*, *Takáts Mihály*, *Szabó Imre*, *Jakab János*, *Rakovszki Károly*, *Kolb Antal*, *Schmidt Ádám*.

³⁶ Aljegyző: *Lengyel József*; jegyző: *Korpási Menyhért*, főjegyző: *Szremán János*.

³⁷ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei* IV. B 1122. 1861–1871.

³⁸ Uo. 1862. 648.

*béhajtatásukra különös figyelem fordítassék, nyilván tartás végett a számvevőségekkel mindig a megítélt összeg és a végrehajtó neve azért közöltessék, hogy félvéneként, a bé nem hajtott összegek iránt a végrehajtással megbízottak megszámlaltathassanak.*³⁹ Az orvosok szerepe láthatóan sokrétű volt. Igénybe vették őket a büntetőeljárás kezdetekor, amikor is a gyanúsított vagy a letartóztatott személyről látleletet kellett készíteniük, amely vélemény vagy orvosi bizonyítvány az ítélet kiszabása szempontjából bírt jelentőséggel. Arról nem is beszélve, hogy eddig az orvosok szakértői tevékenységükért nem mindig kapták meg a nekik járó díjazást, ezért volt fontos az utóbbi szabály bevezetése.

4. Orvosi látlelet

Orvosi látlelet (*visum repertum*) fogalma Grósz Lajos⁴⁰ szerint: „látleletnek neveztetik azon írásbeli dolgozat, magánkérelem vagy törvényszéki felszólítás következtében az erre felhívott orvosoktól, mint szakértőktől állíttatik ki, s melyben a vizsgálat módja, eredménye s a tudomány elvein alapuló következtetések, szóval mind az, mit a törvényszék valamely tárgy felett a szakértőktől okszerűleg kérdezhet, foglaltatvák.”⁴¹ A látlelet elkészítése szempontjából azt mondhatjuk, hogy főbb követelményként szerepelt a szakirodalomban, hogy világos és áttekinthető; tömör, rövid és pontos megfogalmazású; szakmailag precíz; logikus; tudományos alapokon nyugvó; valóságnak megfelelő;⁴² közérthető; és jellemzően szakkifejezéseket nélkülöző legyen.⁴³ Ez utóbbi azért is lényeges volt, hogy a bíróság kétséget kizáróan megértse az orvosi véleményt, és megfelelően tudja azt értékelni az eljárás során.

A törvényszéki jelentés részeit megvizsgálva több csoportosítási móddal találkozhatunk. Grósz egy olyan írásbeli dokumentumként határozta meg, amely két fő részből állt: a vizsgálatnál talált és lejegyzett tényekből, valamint a szakértőnek a tudományos véleményéből. Az első részt további 3 alrészre tagolta: a fejratra, a bevezetésre, és a tényállásra. A második rész pedig a véleményből, valamint a befejezésből és az aláírásból állt.⁴⁴ Tanulmányomban az *id. Lenhossék Mihály*⁴⁵ főorvos által készített, és 1830-ban nyomtatásban megjelent útmutatásban leírtakat vettem alapul a jelentések elemzése során, bár ha megfigyeljük alapvetően a Grósz-féle tagolásban is ugyanazon elemek kerültek elemzésre, csak kicsit másféle felosztásban. Ezek alapján a jelentés részei: a bevezető rész, amelyben a vizsgálat elrendelésére, okára vonatkozó információk szerepeltek; történeti rész, ahol alapvetően a „látottak és tapasztaltak” kerültek összefoglalásra, a külső, és belső sérüléseket jegyezték le; a törvényszéki orvosi szakvélemény, amelyet az orvosi szakmai tudása birtokában, a hivatásának elveivel összhangban alkotott meg; és legvégül az összegzés, ahol a vizsgálat végrehajtásának jogszerűségét erősítették meg. A szakvélemény alján pedig a vizsgálatot végző vagy végzők aláírása, pecsétje, és a dátum szolgált a hiteles jelentés alapjául.⁴⁶ A vélemény tekinthető a jelentés vagy látlelet legjelentősebb részének, hiszen

³⁹ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bünyfenítő Törvényszékének iratai*. IV.B. 1122.c 2185. fsz.862.

⁴⁰ 1832-1907, orvostudor, szülész-, szemész-, sebészmester. A vasútegészségügy és a törvényszéki orvostan témáiban publikált. Az Országos Közegészségügyi Tanács egyik alapítója.

⁴¹ Grósz Lajos: *A törvényszéki orvostudomány gyakorlati kézikönyve*. Pest, 1872. 3-4.

⁴² Belky János: *Törvényszéki orvostan*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1895. 21.

⁴³ Földváry Elek: *Törvényszéki szakértői eljárás*. Budapest. 1889. 66. és 69.

⁴⁴ Grósz Lajos: *A törvényszéki orvostudomány gyakorlati kézikönyve különös tekintettel a legujabb szabályrendeletekre orvosok, jogtudósok és tanulók számára*, Kiadja Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1873. 3.

⁴⁵ 1825-től 1841-ig volt hazánk országos főorvosa, és egyben a pesti orvosi kar igazgatója. Az ő közreműködéséhez köthető az a helytartótanácsi rendelet 1826-ban, mely elsőként írta elő az orvosok és a sebészek díjazását.

⁴⁶ Balogh Elemér: *A törvényszéki orvoslás jogi szabályozásának kezdetei*. in: Horváth Attila – Koltay András – Máthé Gábor (szerk.): *Sapientia iniuria non potest fieri: Ünnepi tanulmányok Zlinszky János tiszteletére*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009. 90-93.

ennek a tartalma határozza meg az ügy további kimenetelét. A törvényszéki orvosnak ebben a tárgyi tényeken kívül figyelembe kellett vennie a bíróság által tudomására juttatott körülményeket is. Minden esetben korrekt indoklást is írni kellett a vélemény alátámasztására.⁴⁷

A látlelet bevezetésében megjelölték a vizsgálat végzésének idejét, helyét, a megvizsgálandó személyre vagy holttestre vonatkozó tényeket és adatokat – név, kor – a feltételezhető okot, ami által a sérülés vagy halál bekövetkezett, és annak idejét, a vizsgálatot elrendelő hatóság nevét, illetve a vizsgálandó személy kérte a szakvéleményt, akkor a tényállás rövid, tömör leírását. Feltüntetésre került még a vizsgálatot végző orvos vagy orvosok neve, illetve boncolás esetében annak a személynek a neve, aki mint hatósági közeg részt vett az eljárásban. Ezt a következő bonczjegyzőkönyvi bejegyzés bizonyítja: „*fölvétett 1863. július 16-án, délelőtti 9 órakor a Városi közkórházban bonczkamrájában. Szeged Városa Kapitányi Hivatala megbízásába folytán, állítólag ez előtt néhány héttel szenvedett sebesülés következtében elhalt 18 éves Csányi Imre hullája felett. Jelenlévők: Ronyai Zsigmond 2. segédkapitány, Dr. Erőskövy Antal főorvos, Vadász József városi sebész.*”⁴⁸ A történeti részben felvázolták a testen kívül látható és észlelhető sebeket és tüneteket, valamint esetlegesen a tapintható symptomákat. A sérülések leírásánál csak külső vizsgálatról beszélhetünk, ezért a részletesebb, és bővebb boncolási eljárást vázolom fel, ahol a holttest mind külsőleg, mind pedig belsőleg alaposan leírásra került. A külső vizsgálatot további két részre osztották. Elsőként az általános testi viszonyok kerültek feltérképezésre. Az elhalálozott személy neme, kora, nagysága, testalkata, általános táplálkozási állapota, és a bőr minősége szerepelt a jegyzőkönyvben. Ezek a tényezők azért voltak lényegesek, mert ezek által a halál idejének megállapítására lehetett következtetni. Például abból, hogy beállt-e már a hullamerevség, elindult-e már a bomlási folyamat, stb.⁴⁹ „A, Külvizsgálat: 1. A hulla magasa, jó táplált, karcsú termetű, barna nyírott hajú, fekete szemű, arcz bőre sárgás duzzadt, a törzsmenti hátsó része, ugy oldalai, szinte a végtagok szederjes kék halálfoltuak.”⁵⁰ A külső vizsgálatnak a második részében, a különös részben, az egyes testrészek minőségével foglalkoztak. Általában a fej, nyak, mell, alhas, hát, fenék, a külső-ivar szervek, és legvégül a végtagok sorrendjében zajlott a vizsgálat, kivéve, ha egyértelmű volt, hogy mely testrészen történt a sérülés. A szervek nagysága, alakja és színe szintén lényeges szempontot jelentett a látlelet megalkotás szempontjából.⁵¹ „2. A bal falcsont felett, s ennek hátsobb részén, egy fél hüvelyknyi tátongó gennyedő seb, melly a fejbőrnek csak igen csekély részén hatott át, a bőnye sisakig, a fejbőr koponya tapogatásra megvastagodott, alatta hullámozás érezhető.”⁵² A belső vizsgálat során a három testüreget felülről lefelé szabályos rendben nyitották fel. A koponyaüreget, a mellkasüreget, majd pedig utoljára a hasüreget tárták fel. Kivételt az jelentett, ha a halál oka a külső vizsgálatból kifolyólag gyaníthatóan egy meghatározott testüregben keletkezhetett. Az üregekben lévő szervek állapota, színe, valamint szerkezeti elváltozásai által kaphatott pontosabb képet a szakértő a halált előidéző okról.⁵³ „B., Belvizsgálat: 3. A fejbőr vastagodott bel lapja, a leírt 2. szám alatti sértés alatt, egy vonalnyira átlukadva, a fejbőr egész területe alatt savas genny elömleny. 4. A koponya közép

⁴⁷ Földváry: *i. m.* 68. és 71.

⁴⁸ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai IV. B. 1122. c. 1861–1871*, 15. d., 1864. 112.

⁴⁹ Orth János: *Kórbontani jelzéstani vezérfonala s útmutatás a boncolás elvégzésére*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1876. 7.

⁵⁰ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai IV. B. 1122. c. 1861–1871*, 15. d., 1864. 112.

⁵¹ Orth: *i. m.* 7-11.

⁵² CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai IV. B. 1122. c. 1861–1871*, 15. d., 1864. 112.

⁵³ Orth: *i. m.* 32-33.

vastagsága, minden horpadás avagy repedés nélküli, a kemény agykéreg edényei halaványak, savas vérrel telvén, az agy s agyas állománya rendes, az oldal gyomrocsookban kevés savas nedv. 5. A jobb tüdő egész terjedelmében gennyel fedve, ez bel részében több helyeken szinte tapasztalható, a bal tüdő részletesen gennyes és lobos. A szív kamráiban gennyes vér tartalom. 6. A máj nagyobb része szinte gennyel fedve, állománya rendes, epe holyag kicsiny, a lép rendes, gyomor, belek, puffadtak, a vesék rendesek. A jegyzőkönyv felolvasott, helyben hagyatott, s délelőtti 10 orakor aláíratott.”⁵⁴ A szakvélemény a történeti részre alapozva készült el. A különböző sérülések értékelése alapján bizonyos vagy valószínűsíthető következtetéseket vontak le az orvosok. Megállapításra került az esetek nagy részében a sérülés nagysága, mélysége, veszélyessége, az eszköz, ami által keletkezhetett, illetve a gyógytartam vagy halál ideje, és mindezek alapján a sértés vagy halál büntetőjogi minősülése.⁵⁵ „A bonczolásból kitűnik: 1. hogy a 2. sz. alatti sértés tompa kemény eszközzel ejtetett. 2. hogy a 3. sz. alatti gennyömleny a sebnek tisztátalanságából, s elhanyagolásából fejlődött. 3. hogy a tüdőkön szívben s májon tapasztalható gennyömleny és gennyvéresség a 3. sz. gennyömlénynek felszívatasából, s lerakodásából magyarázható. 5. a 2. sz. sértés magába véve csak súlyosnak mondható – de – az elhanyagolás s tisztátalanság fejlesztette gennyömlenyből felszívás s lerakodas által, általános gennyvéres kór állapot fejlődvén ki, s így nem volt az élet megszűnte szükséges lefolyása a 2. sz. sértés természetének – hanem az élet megszűnte, valamint kül, ugy egyéni belső lefolyásokból eredett gennyvérből hozatott elő, a 2. sz. sértés feltételes halálosnak tekintendő.”⁵⁶ Az összegző rész tartalmazta, hogy a vélemény az orvostudomány elveivel összhangban és annak teljeskörű figyelembevételével jogszerűen készült. A vizsgálatot végzők neve és aláírása, valamint a dátum zárta a látleletet.⁵⁷ „Mit szoros megvizsgálás és érett megfontolás után, az orvosi tudomány elveivel megegyezőleg, a bíróság tudomására jutattunk, s nevünk aláírásával hitelt érdemlően bizonyítottunk.”⁵⁸

5. Az orvosi jelentések gyakorlati jelentősége

Az orvosi látlelet meghatározó bizonyítékként szolgált a XIX. század második felében az élet és testi épség elleni bűncselekmények esetében a büntetőbíróság előtt. A tanulmányozott jogesetek alapján elmondható, hogy a bírósági ítéletek nagy része az orvosok szakvéleményén lapult elsődlegesen. A sérülések súlyosságának, illetve gyógytartamának megállapítása, egyértelműen befolyásolta a kiszabott büntetést és annak mértékét.

Előfordult olyan is, hogy az orvos véleményével javaslatot tett az ügy kimenetelére vonatkozóan. Így történt *Pick Márk* ügyében is. A 17 éves vádlott, apja boltjából lökte ki az állítólag ezen esés következtében keletkezett sérülésekben később elhalálozott *Varga Jánost*. A boncjegyzőkönyv alapján az elhunyt agya már eleve „sorvadásos” és „rossz állapotban” volt, ezért bár „az esés a halál feltételes előidézőjéül véleményeztetik, mind azon által vádlott ellenében súlyos testi sértési bűntény kimondható akkor lenne, ha ellene bebizonyítatott volna elhunyt Varga Jánosnak pálinka boltból által történt kilökése, következésképp ha az agy vérömlenyét egyedül ő idézte volna elő, azonban a kihallgatott tanúk közül a boltbeli kilökést senki se tudja bizonyítani, több tanúk szerint ittas állapotban lévén, ezen esés következtében

⁵⁴ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai IV. B. 1122. c. 1861–1871*, 15. d., 1864. 112.

⁵⁵ Orth: *i. m.* 10-11.

⁵⁶ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai IV. B. 1122. c. 1861–1871*, 15. d., 1864. 112.

⁵⁷ Balogh: *i. m.* 90-93.

⁵⁸ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai IV. B. 1122. c. 1861–1871*, 15. d., 1864. 112.

az agy vérömlenye maga is okozhatta. Ezek szerint a vádlott ellen a bűnös cselekmény elkövetésére nézve jogos gyanú fenn sem forogván, azt bizonyítékok hiányából feloldani kellett.”⁵⁹ Ezen vélemény alapján a törvényszék felmentette a vádlottat.

A súlyos testi sértés és az emberölés tényállásának megállapítását sokszor nagyon kevés körülmény döntötte el, hol az egyik, hol pedig a másik javára. A következő jogesetben az orvosi szakvélemények alapján mentesült a vádlott az emberölés terhe alól. *Dunai Józsefet* emberölés miatt tartóztatták le. Az ügy körülményei és a szakértői vélemény alapján azonban a törvényszék ezen vád alól felmentette, és csak súlyos testi sértés elkövetésében mondta ki bűnösnek. A vádlott ugyanis „midőn Juhász V. Imre nejevel együtt a városból kifelé alsó részi tanyájára menve, közel tanyájához az út mellett saját fiát magához intvén, őt ugyanott valami dinnyelopás miatt megverte, azután pedig Dunai József fiát Mártont vette üzöbe, s kergette Dunai Józsefnek az ott szomszédságba fekvő tanyája felé, ezt Dunai József meglátván tanyájából puskát hozott ki, s azzal Juhász V. Imre felé közeledett s ennek néhány lépésnyi távolságról lába sarkába lőtt, s mint ezt maga Dunai József önvallomásában beismerte tény után néhány hét elteltével sértett a városi közkórházban, miként a bonczjegyzőkönyv is bizonyítja elhalálozott”.⁶⁰ A szakértői vélemények alapján nem mondható ki és nem állapítható meg egyértelműen, hogy a terhelt által okozott sértés miatt következett be a sértett halála. Az elhalálozás oka a „gennyvérnek” tudható be. A szakértők álláspontjait, az elkövető eddigi feddhetetlen életét és önkéntes feljelentését figyelembe véve, valamint azt, hogy a vádlott gyermekét a sértett által „üldöztetve látva” sietett fiának segítségére, a puskát pedig elriasztás végett vette a kezébe, súlyos testi sértés miatt 6 havi, hetenként kétszer börtönnel, vason, közmunkán töltendő börtönre és a vérdíj megfizetésére ítélte a bíróság.⁶¹

A szakértői hierarchia szerepét – melyet egy az előzőekben már ismertetett törvényszéki határozat is kimondott – bizonyítja a következő jogeset: *Frank Alajos* feljelentést tett *Őkrös István* rendőr ellen, mert az, állítása szerint annyira megverte a feleségét, hogy az a „nála lévő terhet” elvesztette. Az első látélet szerint – amelyet egy belső palánki városi bába készített – a sértett nő „terhe” a terhelt megverése által halt meg. A bíróság azonban nem tartotta elegendőnek a bábaasszony véleményét, ezért újabb vizsgálatot rendelt el. A második látéletet kiállító főorvos viszont arra hivatkozott, hogy a sértett már eleve beteges, többször elvetélt nő és a sértés helye alapján „nem megállapítható, hogy érintette e a gyümölcsöt”. A bíróság az utóbbi véleményre alapozva „csekély testi sértés mint mezei rendőri kihágás miatt” csak 8 napi fogság letöltésére és 10 Ft fájdalomdíj megfizetésére kötelezte a terheltet.⁶²

A következő ügy azon kivételek közé tartozik, amikor az előző esetben megfigyelhető szakértői hierarchiát nem vette figyelembe a bíróság. Az orvosszakértői pótlelet segítségével menekült meg a büntetés terhe alól *Kószó István*, aki a vád szerint Kispéter Andrászt „fül tövön nagy fűzfa darabbal megütötte”. Az orvosi látéletben foglaltak szerint: „agyrázkódás és nyomos tünetei valának észlelhetők- melyly fontosságuknál és veszedelmes mivoltuknál fogva a beteg azonnal gyógyítás alá vétetett”. Az orvosi pótvélemény viszont azt mondta ki, hogy „látható nyoma az ütésnek nem volt, de hogy valószínűleg ütés volt, az előadáson kívül a bal halánték táj tapintásra érzékenységből következtethető.” A két alapjaiban ellentétes vélemény után a törvényszék úgy döntött, hogy nem fogadja el az utóbb készült főorvosi véleményt sem, hanem a vádlottat „próbák hiányából” fölmenti.⁶³ Látható, hogy ebben az időben lehetősége volt a bíróságnak a bizonyítékok szabad mérlegelésére.

⁵⁹ CSML, *Szeged Város Visszaállított Büntető Törvényszékének jegyzőkönyvei IV. B. 1122. 1861–1871. 1861. 174.*

⁶⁰ Uo. 1862. 1143.

⁶¹ Uo.

⁶² Uo. IV.B. 1122.c. 25.

⁶³ Uo. 1863. 635.

A szerelmi féltékenységek olyan indulatot váltott ki a 35 éves *Mátsai Ferencz*ből, amely „következtében *Barna Klára*nak egy nagy késseli megszúrásos büntettségében önbeismerésénél fogva is bűnösnek találtatván”. A bűncselekményt 1862. szeptember 28-án, a *Goldván József* kocsmájában megrendezett bálban, dühében és ittas állapotában követte el, ahol a sértett, *Barna Klára* hajadon panasza alapján éjjel fél 12 körül egy szóváltás után a terhelt előrántotta kését, és derékon szúrta őt. Később a sértett nő visszavonta vallomását, valamint sem fájdalomdíját, sem pedig a vádlott megfenyítettését nem kívánta. A sérülés után készült orvosi láttelel szerint az ejtett seb – amely a nő derekánál a bal oldalon, félhüvelyknyi területen volt látható, és egynegyed hüvelyknyi mélységgel rendelkezett – a „súlyosabb közé nem számítandó”, de viszont 8-10 nap gyógyulási időt igényel, valamint ugyanennyi idejű munkatehetetlenséget okoz. Ez utóbbi ok, illetve a sérelem elkövetésénél használt kés nagyságát figyelembe véve, hogy akár súlyos, és halálos sérülést is okozhatott volna a szakértői vélemény szerint, az ügyet nem lehetett meg nem történné nyilvánítani. A törvényszék 1 havi vasban, közmunkán, heti kétszeri böjttel súlyosított fogságra ítélte a vádlott férfit, valamint kötelezte rabtartási költségeinek és a sértettről készült láttelel 8 Ft-os díjának megfizetésére.”⁶⁴

Emberölés vádjával kerültek a bíróság elé *Gémes Bernát Illés* első rendű és *Dóczi János* másodrendű vádlottak 1861. augusztus 22-én, mivel a „bűnügy súlyossága miatt sommás úton nem tárgyalathatván, rendes per útjára utasítatik”. A terhelt önvallomása, és 3 tanú együttes állítása szerint a sértett által – aki az első rendű vádlott nagybátyja volt –, amikor a tanyáján kocsival keresztül hajtott egy „gereblyével úgy föbe ütött, hogy a vér arcát azonnal elborította – mire azután a vádlott *Gémes Bernát Illés* kocsijába beszállván, az arról levett vastag keresztfával úgy föbe vágta a sértettet, hogy a nagybátyja azonnal lerogyott sőt a már a földön fekvőre többször ugyanazon súlyos keresztfával reá sújtott”. Ezek a sérülések az orvosi vélemény szerint a sértett közvetlen halálát okozták.⁶⁵ A több ízben fejbe vert sértettet, aki ott helyben összerogyott, hazavitték, de ezek után már se szólni, sem pedig felkelni nem tudott. Két nap múlva került a polgári kórházba, ahol a felvételnél *Haydt Ferenc* kórházi orvos, és *Sréf István* kórházi sebész által készített láttelel tartalma szerint a fejtető baloldalán a koszorú varrattól mintegy két hüvelyknyire egy kisebb tyúktörés nagyságú és formájú, emelkedett, vöröseskék vérömleny folt volt látható, valamint több kisebb az utóbbihoz hasonló sérülést találtak a homlokán, szemhéján, arcán és nyakán, illetve a bal combján. Általános egészségi állapotát tekintve a sértett már nem volt eszméleténél, „látája” kitágult, fényre nem reagált, nem szólt, nem tudott nyelni, valamit légzése, és érverése is lelassult. Végtagjait öntudatlanul hányta ide-oda. A szakvélemény szerint a sérülések tompa eszközzel, „nagy erőszakkal és több ízben alkalmazott ütések által idéztettek elő”. A koponyasérülés „nagyobb fokú agyvelő megrázkódást” okozott, vérömleny keletkezett és az agynyomás fokozódott, meggátolva ezzel az életfenntartáshoz szükséges és nélkülözhetetlen életműködést. Kétségesnek tekintették, hogy a sérült egyáltalán visszanyerheti-e valaha az épségét. Ezen okokból egyértelműen az életveszélyes sérülések közé volt sorolandó az okozott sérülés.⁶⁶ A sértett férfi augusztus 30-án elhalálozott, és még aznap délelőtt folyamán sor került a boncolására, melyet *Erőskövy Antal* főorvos és *Vadkerti József* városi sebész végzett el *Gombás József* segédkapitány jelenlétében. A külvizsgálat során ugyanazon sérüléseket találtak, mint amelyek a korábbi láttelelben is leírásra kerültek. A belvizsgálat során feltárt koponya megrepedt és behorpadt állapotban, az agyhártyák közötti rész alvadt vérrel volt teli. A vélemény szintén, az előzőhöz hasonlóan, az elhunyt férfi fejére mért ütésnek tulajdonította az agyban bekövetkezett sérüléseket, melyek az agyműködés leállítását, és a sértett halálát okozták, melyet akkor sem lehetett volna megakadályozni, ha a sérülés után

⁶⁴ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bünyfenyítő Törvényszékének iratai*. IV.B. 1122. c. 1862. 832.

⁶⁵ Uo. 1861. 105.

⁶⁶ Uo. 1863. 10. d. 350.

nem haza, hanem rögtön a kórházba viszik, illetve a hazavitele során a kocsis általi rázkódás sem befolyásolta a sérülés kimenetelét.⁶⁷ Az ítélet szerint Dóczi János másodrendű vádlott közreműködése a bűnügyben „be nem bizonyított”, az ellene felhozott bűnrészesség vádja nem igazolódott be, és ezért szabadlábra „bocsájtott”. Első rendű vádlottat, Gémes Bernát Illést, a szakértői vélemények figyelembevételével az 1723:11 tc. 2-7.§-a alá eső emberölési bűntényben bűnösnek mondta ki a bünyfenyítő törvényszék. Azon „enyhítő körülményeknél fogva nevezetes hogy először ütetett meg és hogy fiatal koron elhanyagolt nevelése feldühült állapotának megsemmisítését elősegíteni látatják” és az 1790:43. tc. értelmében „e mai naptól számítandó három évi vasban, közmunkára, hetenként két napi böjttel súlyosbított börtönre ítéltetik, s az elhunyt 40 Ft vérdíjában, 65 Ft temetési költséget, az agyonvert Gémes Bernát István családjának részére megfizetésében elmarasztaltatik.[...]első rendű vádlott részéről pedig személyesen fellebbeztetvén a fellebbezés megengedett. Ennek folytán a bűnper a Tettes Királyi Ítéltő Táblához felterjeszteni rendeltetett.” A másodfokú bíróság a temetési költségek megtérítését nem találta indokoltnak – mivel alapvetően az elhunyt vérdíja szolgált ebben az időben az eltemetés fedezésére – ezért azt eltörölte, de egyebekben helyben hagyta az elsőfokú ítéletet, mely ellen a vádlott újra fellebbezést nyújtott be. A Hétszemélyes Tábla enyhítő körülményeket nem találva változatlanul hagyta a másodfok döntését, és végrehajtásra visszaküldte azt a kapitányi hivatalnak.⁶⁸

6. Összegzés

A vizsgált időszak jogesetei által jól kimutatható az orvosszakértői vélemények jelentősége az 1861-63 közötti büntetőperekben. Függetlenül attól, hogy ebben az időszakban nem beszélhetünk sem egységes büntető törvénykönyvről, sem pedig egységes büntetőeljárás kódexről, melyek valamilyen mértékben szabályozták volna a szakértők feladatait a büntetőeljárás során, az élet és testi épség elleni bűncselekményeknél a bíróság egyértelműen támaszkodott a szakértői véleményekre. A látletelek elkészítésének szabályai, az orvosszakértőkre vonatkozó rendelkezésekkel együtt hézagosak, és alapvetően a joggyakorlaton, valamint a korai szakirodalom művelőinek véleményén alapultak. A vélemények tartalmának szakmaisága tükrözi a törvényszéki orvostan jogi szabályozatlanságának hiányosságait.

⁶⁷ CSML, *Szeged Város Visszaállított Bünyfenyítő Törvényszékének iratai*. IV.B. 1122.c. 1863. 10. d. 350.

⁶⁸ Uo. 1862. 112.